

РОЗДІЛ II

Економічна та політична географія

УДК 911.3:328.1(6)

DOI <https://doi.org/10.32782/geochasvnu.2023.2.04>

Володимир Лажнік

кандидат географічних наук, доцент, професор кафедри економічної та соціальної географії,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
lazhnik-vi@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4123-0331>

Мирослав Заячук

доктор географічних наук, доцент, декан географічного факультету,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
m.zayachuk@chnu.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3236-7184>

Оксана Заячук

кандидат географічних наук, доцент кафедри географії та менеджменту туризму,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
o.zayachuk@chnu.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-1866-6204>

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОДНОПАЛАТНИХ ПАРЛАМЕНТІВ КРАЇН АФРИКИ

Анотація. Метою дослідження є виявлення особливостей формування та структурної організації однопалатних парламентів країн Африки з використанням методик порівняльного та кореляційного аналізу. Проаналізовано терміни повноважень однопалатних парламентів та чисельність їхнього депутатського корпусу. Згруповано однопалатні парламентські системи країн Африки за загальною чисельністю депутатів із виділенням п'яти груп країн. Проведено також групування країн за часткою жінок в однопалатних парламентах та кількістю жителів, що припадають на одного депутата парламенту. Виявлено пряму кореляційну залежність чисельності депутатів однопалатних парламентів від чисельності населення країн, розмірів державної території та кількості адміністративно-територіальних одиниць першого та другого ієрархічних рівнів. Встановлено, що однопалатні парламентські системи країн Африки характеризуються домінуванням п'ятирічного терміну тривалості каденції депутатів, великою варіативністю в чисельності депутатського корпусу, частці жінок, обраних до парламенту, а також кількості населення, що припадає на одного депутата.

Ключові слова: депутат, країна, населення, однопалатний парламент, унікамералізм, Африка.

Lazhnik Volodymyr, Zaiachuk Myroslav, Zaiachuk Oksana. FEATURES OF STRUCTURAL ORGANIZATION OF UNICAMERAL PARLIAMENTS IN AFRICAN COUNTRIES

Abstract. Peculiarities of the formation and structural organization of unicameral parliaments in African countries using the methods of comparative political-geographical analysis and correlational analysis are the purposes of our research. The history of the establishment of unicameralism in African countries is briefly characterized, as well as the number of countries where a unicameral parliamentary system is constitutionally established.

The terms of the powers of deputies of unicameral parliaments and the number of their deputy corps were analyzed. African countries are characterized by the dominance of the five-year term authority of deputies. The number of deputies in the unicameral parliaments of African countries is very diverse. This made it possible to classify countries with unicameral parliaments into five groups based on the total number of deputies. The grouping of countries by the share of women in unicameral parliaments and the number of inhabitants per member of parliament was also carried out.

According to this indicator, the countries of East and West Africa stand out, five of which are included in the list of the first 50 countries in the world. A direct correlative dependence of the number of deputies of unicameral parliaments on the number of countries' population, the size of the state territory and the number of administrative-territorial units of the first and second hierarchical levels was revealed. It was also analyzed how many residents of the country per member of the unicameral parliament, and significant disproportionality among countries according to this indicator was revealed. It was established that in African countries, unicameral parliamentary systems are characterized by: the dominance of a five-year term of the powers of deputies, great variability in the number of deputies, in the share of women elected to parliament, and in the number of people per deputy.

Key words: deputy, country, population, unicameral parliament, unicameralism, Africa.

Актуальність теми дослідження. У сучасній суспільній географії останнім часом зростає інтерес до вивчення різноманітних симплексних об'єктів, які пов'язані з політичною життєдіяльністю суспільства й вивчаються політичною географією. У вітчизняній політичній географії найбільший розвиток отримали дослідження на «мезорівні», тобто у сфері політико-географічного країнознавства, що пов'язані з вивченням особливостей політичного та державного устрою країн світу та просторових відмінностей у поширенні й особливостях функціонування різних політико-географічних об'єктів. Серед таких симплексних об'єктів особливе місце займають найвищі загальнонаціональні представницькі органи державної законодавчої влади – парламенти, які виконують, окрім основної – законотворчої, також представницьку, бюджетну, контрольну, установчу, номінаційну та інші функції [5].

Сучасні парламентські системи країн світу у структурно-організаційному відношенні можуть складатися з однієї (монокамералізм або унікамералізм) або двох (бікамералізм) палат. Двопалатні парламентські системи зазвичай формують верхня та нижня палати, тоді як монокамеральний парламент складається лише з однієї палати. Однопалатність (унікамералізм) є більш поширеним типом законодавчої влади, оскільки майже 60 % усіх національних законодавчих органів країн світу й набагато більша частка субнаціональних законодавчих органів є однопалатними [11]. Водночас, однопалатні парламентські системи в країнах світу, незважаючи на простішу структурну організацію й свої особливості формування та функціонування, залишаються маловивченими у вітчизняній політичній географії, на відміну від двопалатних парламентських систем. Тому аналіз особливостей поширення, формування та функціонування парламентських систем у країнах різних континентів, у т. ч. й Африки, з використанням просторового підходу є актуальним науковим питанням.

Стан вивчення питання з аналізом основних праць. Аналіз сучасної наукової літератури показує, що домінують переважно політологічні дослідження парламентських систем країн світу. Зокрема, порівняльний аналіз вищих органів законодавчої влади сучасних держав здійснено В. М. Шаповалом [3; 4]. О. З. Панкевич проаналізував конституційно-правовий статус органів державної влади високорозвинутих зарубіжних держав [1], однак поза увагою залишилися країни Африки. Парламентські системи африканських країн переважно вивчалися зарубіжними вченими. Питання про місце та роль парламентів у політичному житті окремих африканських країн висвітлені з політико-правових позицій у працях таких зарубіжних учених, як Ф. Ж. Айво [6], Ф. Ебуссі-Булага [9], М. Жег Дунг [12], Дж. Кенек-Массіл [13], Г. Руссійон [18], К. Сомалі [19], М. Талл [20], С. Тірію [22] та ін. Проте відсутні праці, де б із політико-географічних позицій аналізувалися особливості структурної організації однопалатних парламентів країн Африки.

У сучасній географічній літературі парламентські системи країн світу досліджуються переважно узагальнено та фрагментарно. Водночас, парламенти країн кожного континенту мають свої особливості структурної організації, формування та функціонування, що потребує застосування різних методичних підходів до їх аналізу.

В українській науковій літературі парламентські системи країн світу загалом й Африки, зокрема, з політико-географічних позицій практично мало вивчалися. В більшості публікацій

фрагментарно аналізуються особливості формування й функціонування двопалатних парламентів. Проте дослідження політико-географічних особливостей формування та функціонування однопалатних парламентських систем країн Африки на основі просторового підходу не проводилися. Тому певний інтерес викликає аналіз однопалатних парламентських систем країн Африки із позицій політико-географічного країнознавства на основі порівняльного просторового підходу.

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження – на основі порівняльного політико-географічного аналізу виявити особливості структурної організації формування однопалатних парламентів країн Африки. Під час дослідження розв’язувалися такі завдання:

- проаналізувати терміни повноважень і кількісний склад депутатського корпусу однопалатних парламентів африканських країн;
- виявити особливості формування однопалатних парламентів залежно від чисельності населення, розмірів державної території та кількості одиниць адміністративно-територіального поділу країн;
- проаналізувати представництво жінок в однопалатних парламентах країн Африки та розподіл населення у розрахунку на одного депутата тощо.

Методи та матеріали дослідження. Методологічну основу дослідження складають сучасна теорія територіально-політичної організації суспільства, яка поєднує в собі й просторові аспекти політичної діяльності, й її результати – територіально-політичні системи, а також методологічні принципи територіальності, системності, розвитку, об’єктивності та конкретності. Емпіричною основою дослідження є статистичні та інформаційно-аналітичні матеріали, дані експертних, політико-географічних і політологічних досліджень, присвячені політичним і соціально-економічним проблемам Африки. Зокрема, під час дослідження використовувалися аналітичні та статистичні матеріали Міжпарламентського союзу про чисельність обраних депутатів і поширеність однопалатних парламентських систем у країнах Африки [11] та довідників щодо чисельності населення, розмірів державної території, кількості одиниць адміністративно-територіального поділу першого та другого ієрархічного рівнів. Для з’ясування особливостей формування структури однопалатних парламентів використовувалися структурний та порівняльний політико-географічний аналізи, а також методи класифікації й типізації. Кореляційний аналіз використано для виявлення функціональної залежності чисельності депутатського корпусу однопалатних парламентів країн Африки від кількості їхнього населення, розмірів державної території та кількості адміністративно-територіальних одиниць першого та другого рівнів ієрархії.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Однопалатні парламенти на відміну від двопалатних привертають меншу увагу дослідників через нескладну їхню організаційну структуру. Однопалатний (від *uni* – один + лат. *camera* – палата) парламент – це представницький і законодавчий орган, який складається з однієї палати, яка приймає закони. У більшості країн за парламентом конституційно закріплено здійснення керівництва зовнішньою політикою держави, проте сфери його компетенції значною мірою залежать від форм державного ладу та державного правління, політичного режиму, рівня розвитку демократії, історичних традицій, специфіки функціонування політичної системи тощо.

Однопалатні парламенти найчастіше функціонують в унітарних державах й державах із невеликою чисельністю населення, в яких потреба у верхній або другій палаті відсутня. Головна перевага однопалатної парламентської системи (унікамералізму) – це більш ефективна законотворчість, оскільки законодавчий процес простіший і не виникають проблемні ситуації в ухваленні законодавчих актів. Такі системи, на думку прихильників унікамералізму, є менш затратними у фінансовому відношенні й більш ефективними та демократичнішими, що особливо важливо для молодих незалежних африканських держав із нестабільними політичними системами й нетривалим досвідом функціонування парламентів. З іншого боку, важливою

ознакою однопалатного законодавчого органу є виборність його членів [3; 4]. Тому більшість суверенних держав світу мають однопалатні парламентські системи, причому вони існують як і в карликових державах (Ватикан, Тувалу та ін.), так і в найбільш заселених (Китайська Народна Республіка, Бангладеш та ін.).

Унікамералізм характерний для країн Африканського континенту, адже на сьогодні однопалатні парламенти конституційно визначені в 29 суверенних африканських державах (51,8 % від усіх держав) як найвищі законодавчі органи держави [2]. Окрім того, в таких залежних територіях, як Майотта (заморський департамент Франції) та британська заморська територія Острови Святої Єлени, Вознесіння і Тристан-да-Кунья також існують однопалатні парламенти, причому на кожному з цих трьох островів існує свій місцевий парламент. Однопалатний законодавчий орган (Національна рада Сахари) створено також й у частково визнаній Сахарській Арабській Демократичній Республіці (САДР), яка фактично контролює на сьогодні лише невелику східну частину (т. зв. Вільна зона) Західної Сахари, тоді як більша її частина анексована Марокко. Слід зауважити, що однопалатні законодавчі органи субнаціонального типу також функціонують у таких автономних частинах Іспанії, як Канарські острови та міста Мелілья й Сеута, а також у португальському автономному регіоні Мадейра, які географічно відносяться до Африки. Однопалатні законодавчі органи субнаціонального рівня існують також в автономних частинах Союзу Коморських Островів (автономні території островів Гранд-Комор (Нджазіджа), Анжуан (Нзвані) та Мохелі (Мвалі) на Занзібарі (автономна територія Танзанії) [2].

В умовах посилення світової тенденції до збільшення чисельності країн із двопалатним парламентом і відмови від унікамералізму список прихильників бікамералізму на Африканському континенті з початку ХХІ ст. збільшився на 13 країн після внесення поправок до конституцій. Так, відповідно до конституційного референдуму 2022 р. [8] в Тунісі відбулося повернення до двопалатного парламенту після двотурових парламентських виборів 17 грудня 2022 р. та 29 січня 2023 р. до нижньої палати парламенту. Зокрема, такі країни, як ЦАР і Чад також у своїх нових конституціях закріпили положення про створення двопалатних парламентів, проте верхні палати ще не створені й парламенти функціонують до сьогодні як однопалатні. У Чаді до того ж 20 квітня 2021 р. після військового перевороту парламент був розпущений [21]. Тому нами ці дві країни у статті розглядаються як країни з однопалатним парламентом. Водночас, у Мавританії в 2017 р. після проведеного конституційного референдуму відмовилися від двопалатного парламенту, який існував із 1991 р., й повернулися до унікамералізму, ліквідувавши верхню палату парламенту (сенат). Аналогічна ситуація з трансформацією структури парламенту спостерігалася в Сенегалі, де двічі у 1999–2001 і 2007–2012 рр. існував двопалатний парламент. Сенат був скасований удруге у вересні 2012 р. й країна повернулася до унікамералізму.

Слід також зауважити, що на сьогодні однопалатні парламенти в Малі та Еритреї практично не функціонують. Так, у Малі 19 серпня 2020 р. Національна асамблея була розпущена військовими й замінена на перехідний період Національною перехідною радою, призначеною Національним комітетом спасіння народу після державного перевороту [7]. В Еритреї з єдиною правлячою партією та авторитарним правлінням президента Ісайяса Афеворка національні законодавчі вибори періодично призначалися й відмінялися. Станом на початок 2023 р. в країні парламентські вибори ніколи не проводилися після призначення 150 членів парламенту ще в 1993 р. Останнє призначення виборів до парламенту було заплановано на грудень 2001 р., проте потім вони були відкладені на невизначений час. Остання сесія Національних зборів відбулася в січні 2002 р. [17]. Отже, на сьогодні Національна асамблея Еритреї практично не функціонує.

Запровадження унікамералізму в країнах Африки пов'язано з історичними традиціями управління політичним життям суспільства, особливостями державно-правового розвитку країн та процесами децентралізації влади й розподілу владних повноважень. Унікамералізм в Африці був започаткований у британській колонії Золотий Берег (сучасна Гана), коли в 1850 р.

був створений дорадчий орган, який називався Законодавчою радою, оскільки губернатор здійснював усі законодавчі та виконавчі повноваження. На початку ХХ ст. були проведені реформи щодо обмеження влади губернатора й у 1951 р. проведені перші вибори на основі загального виборчого права. Однак, остаточно утвердження парламентаризму відбулося після здобуття Ганою незалежності від Великобританії у 1957 р. та прийняття нової конституції 1.07.1960 р., коли Гана офіційно стала республікою [10].

В африканських країнах, які в минулому були колоніями європейських держав, становлення парламентаризму відбувалося після Другої світової війни. Тільки після здобуття незалежності у 1950–1970-х рр. африканські країни конституційно визначилися зі структурою своїх парламентів. Із 1990-х років із утвердженням в країнах Африки нових демократичних конституцій спостерігаються функціональні та структурно-організаційні перетворення їх законодавчих органів. На формування однопалатних парламентів у країнах Африки впливали такі фактори, як форми державного устрою та державного правління, типи політичних режимів, колоніальне минуле, історична еволюція унікамералізму, специфіка суспільного укладу життя та політичної культури населення, а також такі географічні фактори, як розміри державної території та чисельність населення тощо.

Аналіз просторової диференціації поширення унікамералізму показує, що він найбільше поширений у таких регіонах Африки (за версією ООН), як Західна Африка (13 суверенних держав) та Східна Африка (10 держав і заморський департамент Майотта). В інших регіонах він представлений декількома країнами. Так, у Центральній Африці однопалатні парламенти функціонують у чотирьох суверенних державах і британській заморській території Острови Святої Єлени, Вознесіння і Тристан-да-Кунья. У Північній Африці унікамералізм поширений у Лівії та частково визнаній Сахарській Арабській Демократичній Республіці (САДР), а в Південній Африці – лише в Ботсвані.

Для однопалатних парламентських систем країн Африки характерним є подібність у назвах парламентів, термінах повноважень обраних депутатів. Водночас, існують значні відмінності в чисельності депутатського корпусу, способах формування та типах виборчих систем, які використовуються під час парламентських виборів. Домінуючою назвою однопалатних парламентів в Африці є «Національна асамблея», яка поширена в 23 країнах. Найвищі органи законодавчої влади в Гані, Сьєрра-Леоне та Уганді мають загальну назву «парламент». У Мозамбіку однопалатний парламент називається Асамблея республіки, в Гвінеї-Бісау – Національні народні збори, а в Лівії – Палата представників Лівії [2].

Для країн Африки, де конституційно визначені однопалатні парламентські системи, характерною ознакою є незначна диференціація парламентів за термінами повноважень обраного депутатського корпусу. Домінуючий термін повноважень депутатів – 5 років, як і в більшості африканських країн із двопалатним парламентом [2]. Він зафіксований у конституціях 25 держав (86,2 % від усіх африканських суверенних країн із однопалатним парламентом).

У Беніні з 1999 р. до 2023 р. Національна асамблея складалася з 83 депутатів, які обиралися на 4 роки. Після перегляду конституції в результаті бенінського політичного діалогу 2019 р. чисельність депутатських місць було збільшено до 109 й подовжено мандат із чотирьох років до п'яти, а також зарезервовано 24 місця для жінок. Після парламентських виборів 8 січня 2023 р. відбулося запровадження нових правил, що зумовило виняткове скорочення повноважень депутатів до трьох років, щоб провести в січні 2026 р. нові законодавчі та муніципальні вибори й поєднати їх із президентськими виборами [14]. У Гані, Гвінеї-Бісау та Сан-Томе і Принсіпі депутати обираються на 4 роки [2]. У Лівії через нестабільну політичну ситуацію термін повноважень Палати представників Лівії чітко невизначений і вона змушена працювати з перервами через нестабільну політичну ситуацію в країні. У Майотті члени Департаментної ради обираються на 6 років, а Законодавча рада острова Святої Єлени обирається на 4 роки, тоді як депутати Рад островів Вознесіння й Тристан-да-Кунья – на 3 роки (табл. 1).

Важливою характеристикою зарубіжних парламентів, як зазначає В. Шаповал, є чисельність їхнього складу [3]. Порівняльний аналіз однопалатних парламентів країн Африки показує, що наявні значні диспропорції у чисельному складі депутатського корпусу та просторовій диференціації цього показника. Найбільшу кількість депутатів в одномандатних парламентах мають країни Східної Африки (наприклад, Уганда, Танзанія, Мозамбік, Малаві), тоді як найменша чисельність депутатів характерна для острівних країн і територій та країн із невеликими розмірами державної території та невеликою чисельністю населення. Коефіцієнт варіації чисельності депутатів складає 20,4. Прослідковується прямо пропорційна залежність чисельності депутатів в одномандатних парламентах країн Африки від чисельності населення та кількості адміністративно-територіальних одиниць (АТО). Так, розрахований нами коефіцієнт парної кореляції між сумарною кількістю депутатів і чисельністю населення дуже високий ($r = 0,88$). Також спостерігається високий ступінь залежності чисельності депутатського корпусу від кількості АТО найвищого (першого) рівня ієрархії ($r = 0,72$) та другого рівня ($r = 0,86$). Водночас, на відміну від країн Африки з двопалатними парламентами, де спостерігається велика залежність сумарної кількості парламентарів від розмірів державної території ($r = 0,86$), у країнах із однопалатними парламентами ця залежність не дуже велика ($r = 0,43$). Це пояснюється тим, що загальні розміри державної території не враховуються при нарізці виборчих округів, а визначальним чинником є чисельність наявного населення та кількість АТО, які служать основою для встановлення кількості виборчих округів.

Отже, загальна чисельність населення та кількість АТО першого та другого ієрархічного рівнів є важливими чинниками, що визначають кількість депутатських місць в однопалатних парламентських системах африканських країн, тоді як розміри державної території слабо впливають на формування чисельності депутатів у парламентах, адже переважна більшість цих країн мають невеликі розміри державної території.

За результатами останніх парламентських виборів станом на 1.03.2023 р. 29 суверенних держав, дві залежні території й одну частково визнану САДР нами згруповано в п'ять груп за чисельністю депутатів однопалатних парламентів. До *першої групи* з найбільш чисельним депутатським корпусом віднесено п'ять держав, у яких чисельність депутатів складає понад 200 осіб.

Найчисельніший склад депутатів у парламенті Уганди – 529 осіб (5 місце серед усіх країн світу, де поширений унікамералізм) [16]. Досить чисельними є однопалатні парламенти Танзанії (394 депутати), Гани (275), Мозамбіку (250) та Анголи (220 депутатів) (табл. 1).

Другу групу складають 9 країн, в яких конституційно визначено склад депутатського корпусу однопалатного парламенту від 151 до 200 осіб. Це найчисельніша група з домінуванням країн Західної Африки. Цю групу складають Лівія (200 депутатів), Малаві, Чад, Нігер, Замбія, Сенегал, Малі, Мавританія [16].

До *третьої групи* віднесено шість країн, в яких чисельність депутатів варіює від 101 до 150 осіб (Еритрея Гвінея-Бісау, ЦАР, Бенін, Гвінея, Буркіна-Фасо та Сьєрра-Леоне). *Четверта група* – це вісім невеликих країн із чисельністю депутатського корпусу від 51 до 100. Серед них сім суверенних держав (Сан-Томе і Принсіпі, Гамбія, Ботсвана, Джибуті, Маврикій, Кабо-Верде, Того) та частково визнана САДР із 53 обраними членами парламенту. *П'ята група* – це країни з малою кількістю депутатів в однопалатних парламентах. Так, у парламенті Коморських Островів конституцією передбачено 33 місця, а в парламенті Сейшельських Островів – 35 місць. У місцевих парламентах британської заморської території Островів Святої Єлени, Вознесіння і Тристан-да-Кунья сумарно визначено 32 місця, а в Департаментній раді Майотти – 26 місць [16].

В африканських країнах запроваджено юридичні норми, що регламентують представництво жінок у парламентах для дотримання принципу гендерної рівності. Так, в Уганді 146 місць

зарезервовано для жінок, а в Танзанії – 113 місць. У виборчому законодавстві Анголи, Беніну, Джибуті, Еритреї та Мавританії також зафіксовано кількісні норми представництва жінок. Для збереження гендерного балансу у виборчому законодавстві Малі, Нігеру, Мозамбіку та деяких інших країн із однопалатним парламентом закріплено квоти жіночого представництва.

Таблиця 1

Параметри організаційної структури однопалатних парламентів країн Африки*

Країна	Термін повноважень депутатів, років	Кількісний склад депутатів на 1.01.2023 р., осіб	Частка жінок у парламенті на 1.09.2022 р., %	Чисельність населення, що припадає на 1 депутата на 1.04. 2021 р., тис. осіб
Суверенні держави				
Ангола	5	220	33,6	86,8
Бенін	5	109	7,4	122,4
Ботсвана	5	65	11,1	34,2
Буркіна-Фасо	5	127	19,7	144,6
Гамбія	5	58	8,6	36,3
Гана	4	275	14,6	93,7
Гвінея	4	114	29,6	100,6
Гвінея-Бісау	5	102	13,7	16,6
Джибуті	5	65	26,2	12,5
Еритрея	5	150	7,3	42,5
Замбія	5	167	15,1	92,6
Кабо-Верде	5	72	38,9	7,5
Коморські Острови	5	33	16,7	23,2
Лівія	5	200	16,5	86,8
Маврикій	5	70	20,0	19,0
Мавританія	5	176	20,3	24,1
Малаві	5	193	22,9	90,0
Малі	5	147	26,5	102,8
Мозамбік	5	250	42,4	98,8
Нігер	5	171	25,9	154,6
Сан-Томе і Принсіпі	4	55	23,6	3,5
Сейшельські Острови	5	35	22,9	4,6
Сенегал	5	165	44,2	90,9
Сьєрра-Леоне	5	146	12,3	46,3
Танзанія	5	394	36,9	139,0
Того	5	91	18,7	80,8
Уганда	5	529	33,8	95,8
ЦАР	5	140	12,9	50,3
Чад	5	161	31,2	60,7
Залежні території				
Майотта	6	26	...	11,5
Острови Святої Єлени, Вознесіння і Тристан-да-Кунья	4/3/3	32	21,9	0,18
Самопроголошені й невизнані державні утворення				
Сахарська Арабська Демократична Республіка	3	53	...	13,4

* Складено за даними Міжпарламентського союзу.

Важливим показником, що відображає особливості представництва жінок у парламентах, є їх частка у загальній чисельності депутатів парламенту. Спостерігається помітна просторова диференціація країн за цим показником, адже коефіцієнт варіації складає 6,0. За даними Міжпарламентського союзу, найвища частка жінок на 1.09.2022 р. серед країн світу зафіксована в двопалатному парламенті Руанди (61,3 %) [15]. Високим рівнем жіночого представництва виділяється декілька африканських країн із однопалатним парламентом, які входять у рейтинг перших 50 країн світу. Це Сенегал (з 44,2 %, 18 місце у світі серед парламентів усіх країн й 11 місце серед країн із однопалатним парламентом), Мозамбік (42,4 %, 22 місце), Кабо-Верде (38,9 %, 33 місце), Танзанія (36,9 %, 40 місце) й Уганда (33,8 %, 50 місце) [15]. Другу групу країн складають п'ять країн із часткою жіночого парламентського представництва, що перевищує середньосвітовий показник (23 %) – Чад (31,2 %), Гвінея (29,6 %), Малі (26,5 %), Джибуті (26,2 %), Нігер (25,9 %) та Сан-Томе і Принсіпі (23,6 %). Ще у чотирьох країнах частка жінок у парламенті перевищує 20 % (Малаві, Сейшельські Острови, Мавританія і Маврикій). В інших країнах Африки, де поширений унікамералізм, спостерігається помітна гендерна нерівність, оскільки частка жінок складає менше 20 %. Найменша частка жінок представлена в однопалатних парламентах Гамбії (8,6 %), Беніну (7,4 %) та Еритреї (7,3 %) (табл. 1).

Іншим важливим порівняльним показником є кількість населення, яка припадає на одного депутата однопалатного парламенту. Спостерігається значна просторова диференціація, диспропорційність і варіативність, адже розмах варіації складає 204,7 (табл. 1). Всі 29 суверенних країн, дві залежні території й одна частково визнана країна нами згруповані в п'ять груп за цим показником. *Першу групу* складають шість країн, в яких один депутат представляє в парламенті інтереси понад 100 тис. жителів. Це Нігер (154,6 тис. жителів на 1.04.2021 р.), Буркіна-Фасо (144,6 тис.), Танзанія (139 тис.), Бенін (122,4 тис.), Малі (102,8 тис.) і Гвінея (100,7 тис. жителів) [16]. До *другої групи* віднесено 10 країн, в яких на одного депутата припадає від 51 до 100 тис. жителів. Це Уганда, Гана, Мозамбік, Ангола, Чад, Малаві, Замбія, Сенегал, Того та Чад. *Третю групу* формують країни, в яких один депутат представляє інтереси у вищому законодавчому органі країни від 25 до 50 тис. жителів. Вона складається з шести суверенних держав (Лівія, Еритрея, Сьєрра-Леоне, Ботсвана, Коморські Острови й Гамбія). До *четвертої групи* віднесено п'ять суверенних країн, де один депутат представляє інтереси виборців від 10 до 25 тис. жителів (Мавританія, Маврикій, Гвінея-Бісау, Джибуті та Майотта), а також частково визнану САДР. До *п'ятої групи* країн віднесено ті, в яких один депутат представляє інтереси менше 10 тис. жителів країни. Це острівні держави Кабо-Верде (7,5 тис. жителів), Сейшельські Острови (4,6 тис.), Сан-Томе і Принсіпі (3,5 тис.), Острови Святої Єлени, Вознесіння і Тристан-да-Кунья (0,18 тис.) [16].

Результати кореляційного аналізу підтверджують наявність близької до прямої залежності між загальною чисельністю населення та кількістю населення, що припадає на одного депутата однопалатного парламенту, адже коефіцієнт парної кореляції r становить 0,77. Водночас, не виявлено суттєвої залежності аналізованого показника від інших параметрів, які бралися до уваги (r менше 0,30). Проте існує певна залежність чисельності населення, що припадає на одного депутата, від кількості адміністративно-територіальних одиниць другого ієрархічного рівня, оскільки коефіцієнт парної кореляції r становить 0,45. Це зумовлено тим, що мережа АТО другого ієрархічного рівня служить просторовою основою формування виборчих округів під час парламентських виборів. Такі особливості формування однопалатних парламентів в африканських країнах зумовлені специфікою суспільно-політичних умов формування їхніх державно-правових систем та помітними диспропорціями в законодавчо визначеній чисельності парламентарів.

Висновки. Отже, однопалатні парламентські системи країн Африки характеризуються домінуванням п'ятирічного терміну тривалості повноважень обраних депутатів. Характерною ознакою є велика варіативність у чисельності депутатського корпусу парламентів. Найбільшу чисельність

депутатів мають переважно країни Східної Африки. Спостерігається також велика варіативність у частці представництва жінок у парламентах. Для більшості африканських країн з однопалатним парламентом характерний невисокий рівень представництва жінок у депутатському корпусі (менше 20 %). Також встановлено, що наявна значна диспропорційність в організаційній структурі парламентів за показником кількості населення, що припадає на одного депутата. В однопалатних парламентських системах країн Африки існує велика кореляційна залежність кількісного складу депутатського корпусу від загальної чисельності населення й кількості адміністративно-територіальних одиниць найвищого та другого ієрархічного рівнів.

Новизна дослідження. Наукова новизна полягає в аналізі структурно-організаційних характеристик та особливостей формування чисельності депутатського корпусу однопалатних парламентських систем країн Африки та групуванні країн за кількістю депутатів, обраних до парламенту за результатами останніх парламентських виборів. Також виявлено високий рівень кореляційної залежності чисельності депутатів парламентів від загальної чисельності населення, розмірів державної території та кількості одиниць адміністративно-територіального поділу країн першого та другого таксономічних рівнів. Перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом способів і принципів формування однопалатних парламентів із використанням різних виборчих систем.

Список використаних джерел:

1. Панкевич О. З. Державне право зарубіжних держав : підручник. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 260 с.
2. Список парламентів країн світу. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Список_парламентів_країн_світу (дата звернення: 10.03.2023).
3. Шаповал В. М. Вищі органи сучасної держави. Порівняльний аналіз. К. : Програма Л, 1995. 136 с.
4. Шаповал В. М. Конституційні системи зарубіжних країн : навч. посібник. К. : Вища школа, 1992. 135 с.
5. Шаповал В. М. Парламент. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Parlament> (дата звернення: 15.03.2023).
6. Aïvo F. J. Les constitutionnalistes et le pouvoir politique en Afrique. *Dans Revue française de droit constitutionnel*. 2015. № 4 (104). P. 771–800. URL: <https://www.cairn.info/revue-francaise-de-droit-constitutionnel-2015-4-page-771.htm> (data of access: 15.03.2023)
7. Baché D. Mali: le fonctionnement et les priorités du Conseil national de transition. *RFI*, 2020, 9 décembre. URL: <https://www.rfi.fr/fr/afrique/20201209-mali-le-fonctionnement-et-les-priorit%C3%A9s-du-conseil-national-de-transition> (data of access: 15.03.2023).
8. Constitution de la République Tunisienne 2022. URL: https://www.jurisitetunisie.com/tunisie/codes/Constitution_2022/menu-4.html (data of access: 10.03.2023).
9. Eboussi-Boulaga F. Les conférences nationales en Afrique noire. Paris : Karthala, 2003. 240 p.
10. Ghana. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/place/Ghana/Daily-life-and-social-customs> (data of access: 10.03.2023).
11. IPU PARLINE database : Structure of parliaments. URL: https://data.ipu.org/compare?field=country%3A%3Afield_structure_of_parliament#pie (data of access: 15.03.2023).
12. Jeugue Doungue M. Elections, constitutions et transitions démocratiques en Afrique. *Bulletin de l'APDHAC*. 2015. № 42, Vol. 1. P. 1–2.
13. Keneck-Massil J. Changement constitutionnel et durée au pouvoir en Afrique : une approche économique. *Dans Revue d'économie politique*. 2019. № 1, Vol. 129. P. 105–135. URL: <https://www.cairn.info/revue-d-economie-politique-2019-1-page-105.htm> (data of access: 14.03.2023).
14. Koubakin R. Au Bénin, la prochaine législature ne durera que trois ans. URL: <https://www.dw.com/fr/benin-elections-legislatives-inclusives/a-64266457> (data of access: 15.03.2023).
15. List of legislatures by female members. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_legislatures_by_female_members (data of access: 15.03.2023).
16. List of legislatures by number of members. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_legislatures_by_number_of_members (data of access: 10.03.2023).
17. Political structure in Eritrea. *Eritrea.be*. URL: <http://www.eritrea.be/old/eritrea-government.htm> (data of access: 15.03.2023).

18. Roussignon H. Les nouvelles constitutions africaines : la transition démocratique. Toulouse : Presses de l'IEP de Toulouse, 1995. 202 p.
19. Somali K. Le parlement dans le nouveau constitutionnalisme en Afrique. Essai d'analyse comparée à partir des exemples du Bénin, du Burkina Faso et du Togo. Droit. Université du Droit et de la Santé - Lille II, 2008. 492 p.
20. Tall M. Les parlements dans les Etats francophones d'Afrique noire : essai sur le Burkina Faso, la Côte d'Ivoire, le Togo et le Sénégal. Thèse de droit public, Poitiers, 1986, 463 p.
21. Tchad : l'Union africaine exige une «transition démocratique en dix-huit mois». *Le Monde*. 2021. 21 mai. URL: https://www.lemonde.fr/afrique/article/2021/05/21/tchad-l-union-africaine-exige-une-transition-democratique-en-dix-huit-mois_6080976_3212.html (data of access: 14.03.2023).
22. Thirio C. Transitions politiques et changements constitutionnels en Afrique. *Le phénomène constituant. Actes de colloques de l'IFR*. Toulouse : Presses de l'Université Toulouse Capitole, 2017. P. 29–49.

References:

1. Pankevych, O. Z. (2018). State law of foreign states: textbook. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs cases, 260. [In Ukrainian].
2. List of parliaments of the countries of the world. (2023). Retrieved 10.03.2023 from https://uk.wikipedia.org/wiki/Список_парламентів_країн_світу [In Ukrainian].
3. Shapoval, V. M. (1995). *Higher bodies of the modern state. Comparative analysis*. K.: Program L, 136. [In Ukrainian].
4. Shapoval, V. M. (1992). Constitutional systems of foreign countries: academic. manual. K.: Higher School, 135. [In Ukrainian].
5. Shapoval, V. M. (2018). Parliament. Retrieved 15.03.2023 from <http://www.history.org.ua/?termin=Parlament> [In Ukrainian].
6. Aïvo, F. J. (2015). Les constitutionnalistes et le pouvoir politique en Afrique. *Dans Revue française de droit constitutionnel*, 4(104), 771–800. Retrieved 15.03.2023 from <https://www.cairn.info/revue-francaise-de-droit-constitutionnel-2015-4-page-771.htm>
7. Baché D. (2020). Mali: le fonctionnement et les priorités du Conseil national de transition. *RFI*, 2020, 9 décembre. Retrieved 15.03.2023 from <https://www.rfi.fr/fr/afrique/20201209-mali-le-fonctionnement-et-les-priorit%C3%A9s-du-conseil-national-de-transition>
8. Constitution de la République Tunisienne 2022. (2022). Retrieved 10.03.2023 from https://www.jurisitetunisie.com/tunisie/codes/Constitution_2022/menu-4.html
9. Eboussi-Boulaga, F. (2003). *Les conférences nationales en Afrique noire*. Paris: Karthala, 240.
10. Ghana. (2023). Encyclopedia Britannica. Retrieved 10.03.2023 from <https://www.britannica.com/place/Ghana/Daily-life-and-social-customs>
11. IPU PARLINE database: Structure of parliaments. (2023). Retrieved 15.03.2023 from https://data.ipu.org/compare?field=country%3A%3Afield_structure_of_parliament#pie
12. Jeugue Doungue, M. (2015). Elections, constitutions et transitions démocratiques en Afrique. *Bulletin de l'APDHAC*, 42(1), 1–2.
13. Keneck-Massil, J. (2019). Changement constitutionnel et durée au pouvoir en Afrique: une approche économique. *Dans Revue d'économie politique*, 1(129), 105–135. Retrieved 14.03.2023 from <https://www.cairn.info/revue-d-economie-politique-2019-1-page-105.htm>
14. Koubakin, R. (2023). *Au Bénin, la prochaine législature ne durera que trois ans*. Retrieved 15.03.2023 from <https://www.dw.com/fr/benin-elections-legislatives-inclusives/a-64266457>
15. List of legislatures by female members. (2023). Retrieved 15.03.2023 from https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_legislatures_by_female_members
16. List of legislatures by number of members. (2023). Retrieved 10.03.2023 from https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_legislatures_by_number_of_members
17. Political structure in Eritrea. (2023). *Eritrea.be*. Retrieved 15.03.2023 from <http://www.eritrea.be/old/eritrea-government.htm>
18. Roussignon, H. (1995). *Les nouvelles constitutions africaines: la transition démocratique*. Toulouse: Presses de l'IEP de Toulouse, 202.
19. Somali, K. (2008). *Le parlement dans le nouveau constitutionnalisme en Afrique. Essai d'analyse comparée à partir des exemples du Bénin, du Burkina Faso et du Togo*. [Droit. Université du Droit et de la Santé - Lille II, 492].

20. Tall, M. (1986). *Les parlements dans les Etats francophones d'Afrique noire: essai sur le Burkina Faso, la Côte d'Ivoire, le Togo et le Sénégal*. [Thèse droit public, Poitiers, 463].
21. Tchad: l'Union africaine exige une «transition démocratique en dix-huit mois». (2021, 21 mai). *Le Monde*. Retrieved 14.03.2023 from https://www.lemonde.fr/afrique/article/2021/05/21/tchad-l-union-africaine-exige-une-transition-democratique-en-dix-huit-mois_6080976_3212.html
22. Thirio, C. (2017). Transitions politiques et changements constitutionnels en Afrique. *Le phénomène constituant. Actes de colloques de l'IFR*. Toulouse: Presses de l'Université Toulouse Capitole, 29–49.

Стаття надійшла до редколегії
06.03.2023 р.

УДК 911.3.33:338.43(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/geochasvnu.2023.2.05>

Ірина Мандрик

кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
mandryk2008@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9760-0130>

Ярослава Сосницька

кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
yaroslava.sosnitska@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7341-8801>

Лариса Маковецька

кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
maklora@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9305-7326>

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПОТЕНЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ ВИХОДУ УКРАЇНИ НА СВІТОВИЙ РИНОК МІНЕРАЛЬНОЇ СИРОВИНИ

Анотація. Досліджено місце України на світовому ринку мінеральної сировини з позицій суспільної географії. Проаналізовано динаміку, товарну та географічну структуру зовнішньої торгівлі мінеральною продукцією за період 2016–2020 рр. Зазначено, що у структурі експорту мінеральної продукції найбільшу частку має залізна руда та її концентрати, а найбільшими покупцями української мінеральної сировини є Китай та країни ЄС. Здійснено аналіз динаміки експортних показників та позицій на світових ринках тих видів мінеральної продукції, які є конкурентоспроможними на світовому ринку: залізної руди та концентратів, титанової руди та концентратів, глини, андалузиту, кіанітів та силіманітів, каоліну. Вказано, що Україна може стати значним постачальником на світовий ринок графіту, літію та багатьох інших видів критичної та стратегічної сировини, попит на яку в світі зростає. Визначено основні проблеми виходу української мінеральної сировини на світовий ринок. Окреслено перспективи підвищення конкурентоспроможності української мінеральної сировини на світовому ринку.

Ключові слова: світовий ринок, мінеральна сировина, експорт, конкурентоспроможність, Україна.

Mandryk Iryna, Sosnytska Yaroslava, Makovetska Larysa. THE MODERN STATE AND POTENTIAL POSSIBILITIES OF EXIT OF UKRAINE ARE TO THE WORLD MARKET OF MINERAL RAW MATERIAL

Abstract. In the article positions and competitive edges of Ukraine are investigational in the world market of mineral raw material. A dynamics is analysed, commodity and geographical pattern of trade by mineral